

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

**Л.Н. ГУМИЛЕВ атындағы
ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЗАҢ ФАКУЛЬТЕТІНІҢ
кұрылғанына 20 жыл толуына арналған
«ҚҰҚЫҚ ЖҮЙЕСІ МЕН ЗАМАНАУИ МЕМЛЕКЕТ: МӘСЕЛЕЛЕРІ,
ДАМУ ҮРДІСТЕРІ ЖӘНЕ КЕЛЕШЕГІ»
атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ЖИНАҒЫ
17 мамыр 2019 жыл, Нұр-Сұлтан қ.**

МАТЕРИАЛЫ СБОРНИКА

Международной научно-практической конференции
**«ПРАВОВАЯ СИСТЕМА И СОВРЕМЕННОЕ ГОСУДАРСТВО:
ПРОБЛЕМЫ, ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»**
посвященной 20 летию
**ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА
ЕНУ имени Л.Н. ГУМИЛЕВА
17 мая 2019 года, г. Нур-Султан**

Нұр-Сұлтан, 2019

**ӘОЖ 342(063)
КБЖ 67. 4000.1
К18**

Редакциялық алқа:

Амандықова С.К., Ибрагимов Ж.И., Өмірзақов П.К., Хайрмуханмедов Н.И., Тлепина Ш.В., Нурмағамбетов А.М., Сембекова Б.Р., Мырзатаев Н.Д., Женисов С.К. Баймолдина С.М., Бердиярова Ж.С., Абаева Х.

Заң факультетінің құрылғанына 20 жыл толуына арналған «Құқық жүйесі мен заманауи мемлекет: мәселелері, даму үрдістері және келешегі» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарының жинағы 17 мамыр 2019 жыл. Жалпы редакциясын басқарған: Е.Б.Сыдықов. – Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2019. – 687 бет.

ISBN 978-601-337-176-4

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің заң факультетінің құрылғанына 20 жыл толуына арналған «Құқық жүйесі мен заманауи мемлекет: мәселелері, даму үрдістері және келешегі» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарының жинағы және құқықтық мемлекеттік: қоғамды жаңғырту және тұрақтылық, Қазақстан Республикасындағы азаматтық құқықтың дамуы мен қазыргі құрылу тенденциялары, қылмыстық сот төрелігі: заманауи заңдар жүйесіндегі дәстүрлер мен жаңалықтар, заманауи мемлекеттің жүйесінде өзгерістер енгізудің халықаралық құқығының ықпалы, Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасындағы құқықтар туралы ғылыми мақалаларды қамтиды. Жинақ заңгер мамандарға және барша қауымға арналған. Барлық материалдар авторлардың баяндауында жарияланды.

ISBN 978-601-337-176-4

ӘОЖ 342(063)
КБЖ 67. 4000.1

© Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2019

**МАЗМУНЫ
СОДЕРЖАНИЕ**

СЕКЦИЯ 1 ПРАВОВОЕ ГОСУДАРСТВО: СТАБИЛЬНОСТЬ И ОБЩЕСТВЕННАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ		
Abdikarym S.	Legal issues of cyber security in the Republic of Kazakhstan	12
Chumakova A.V., Pletyago T. Y.	The Perspectives of Anti-Corruption Policy in Russian Higher	16
Oraz R.	European Court of Human Rights and Kazakhstan	18
Tortaeva A.E., Sadvokassov K., Sergaliyev D.	Meaning of corruption in Europe and USA	21
Tsoy K.R.	Comparative analysis of international educational standards in the system of higher education in England and the Republic of Kazakhstan	24
Zhanymbek Y.	«Anti-corruption model of Singapore: theoretical and legal aspect»	28
Айдарбеков Н.	ҚР сайлау жүйесін жетілдірудің кейбір жолдары мен мәселелері	31
Амандыкова С.К.	Трансформация вузов в некоммерческие организации	34
Амандыкова С.К., Жамбаев Е.С., Сакиева Р.С.	К вопросу о формировании конституционной идентичности республики казахстан в контексте формирования единой нации	46
Амандыкова С.К. Корпебаев Ж.	Некоторые аспекты цифровизации избирательного процесса в Республике Казахстан	51
Ахмет Б., Бажай Х.	Адамның ар-намысы мен қадір-қасиетінің деффамациядан қорғалу тетіктері	53
Аюпова З.К., Кусаинов Д.У.	Влияние международного права на изменения правовой системы в условиях интеграции	57
Баетова К.К.	Правовое регулирование религиозных браков в МЧП	60
Бажай Х., Ахмет Б	Қазақстан Республикасының билік органдары жүйесінде парламенттік институттың қалыптасуы	64
Байбутаев Ә.Ж.	Қазақстанда сыбайлас жемқорлыққа қарсы тұрудың құқықтық негіздері	69
Байкова Е.А., Махмадинов Д.М.	Негативные последствия реализации вопросов социального обеспечения в Республике Казахстан	75
Бауыржан Жұлдыз Бауыржанқызы	Неприкосновенность внутреннего мира личности и её интересов	78
Бейшембиев Э.Ж.	Кыргызстан: защита личности в национальном и международном публичном праве	83

Болтаев А.Д.	Қазақстан Республикасы азаматтардың сайлау құқығын жүзеге асырудағы әлемдік тәжірибеде туындайтын өзекті мәселелер	86
Бусурманов Ж.Д.	Правовая система и современное государство: проблемы, тенденции и перспективы развития	89
Бырдин Е.Н.	Проблемы защиты прав детей в Российской Федерации и Республике Казахстан: сравнительный анализ	91
Дайрабаева Н.К.	Актуальные вопросы государственных закупок в рамках ЕАЭС	95
Дайрабаева Н.К.	Перспективы совершенствования финансово-правового регулирования в сфере государственных закупок Республики Казахстан	97
Енсебаева А.Р.	Нулевая терпимость к коррупции - основа правового государства	101
Есенбаев Б.	Қазақстан және шетел азаматтарының сайлау құқығы және оның негізгі аспектілері	105
Жаксыбекова Ф.С., Татебаева Г.С.	Авторлық құқықтарды қорғау ерекшеліктері	108
Жанузакова Л.Т.	О понятии «государственный орган» в теории и законодательстве	111
Женисов С.К., Мысыр О.Д.	Сыбайлас жемқорлықпен күрес – бүгінгі таңдағы өзекті мәселе	115
Жуманова М.Х., Алдебаева Д.А.	Система законодательства социального обеспечения	116
Жуманова М.Х., Лукпан М.	Современные методы борьбы с коррупцией	121
Жунубаева М.М.	Банкротство «самозанятых» граждан в Российской Федерации	123
Ибрагимов Ж.И., Бұлақбаев М.	Кәсіби құқықтық мәдениетті қалыптастырудағы конституциялық принциптер	125
Ибрагимов Ж.И., Жугралин С.А.	Механизм правовой защиты прав и свобод ребенка в Республике Казахстан и Российской Федерации	133
Ибрагимов Ж.И., Қырым Д.	Құқық үстемдігі мемлекеттік қызметшілердің кәсіби құқықтық мәдениетінің негізі	135
Ибрагимов Ж.И.	Қазіргі заманғы мемлекеттік қызметшілердің құқықтық мәдениетін жетілдіру	139
Иванова Ж.Б.	Плагиат в модной индустрии: к вопросу о правовой защите творцов моды	144
Капсалям К.Ж., Капсалямова С.С.	Современные проблемы противодействия уголовным правонарушениям в сфере банковской деятельности	147
Капсалямова С.С., Буртебаева А.А.	Актуальные вопросы правового регулирования деятельности министерства финансов Республики Казахстан в условиях цифровизации	151
Каскабаева Т., Альмухамбетов Ж.Н.	Современное состояние сравнительного правоведения как учебной и научной дисциплины	155
Кусаинова Л.И.	Проблемы бедности в Республике Казахстан и куюго правовое регулирование	158

Мырзатаев Н.Д.	КР-дағы жоғары білім беру саласын құқықтық реттеудің теориясы мен тәжірибесі	162
Мырзатаев Н.Д., Сапарбекова Б.Е.	Педагог мәртебесін құқықтық қорғау – адам капиталының негізі	167
Орманова Ш.Ш., Алибеков А.А.	Элементы функционального анализа деятельности акимов сельских территорий	173
Орманова Ш.Ш., Алибеков А.А.	Факторы, влияющие на эффективность управленческой деятельности в системе местного государственного управления и самоуправления	177
Оспанова А.Н.	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл шаралары жүйесінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық сананы қалыптастыру	181
Рахимбаев Е.Н.	Генезис судебной системы Кыргызской Республики: проблемы. поиски, решения	185
Сагыналиева В.Ж., Темирбекова М.Л.	Предконституционное развитие досоветского Кыргызстана	191
Садуақасова А.А.	Билікті бөлу идеясын дамытудың негізгі кезеңдері және оны әлем елдерінің конституцияларында бекіту	194
Сәтілда А.Ш., Османова Д.Б.	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мәдениетін нығайту мәселелері	198
Сәулен Н.	Заң шығару және атқарушы билік органдарының өзара қарым-қатынасының мәселелері	200
Сивухова В.В., Тохтарова Т.С.	Мир без конфликтов!	204
Сивухова В.В.	Соотношение международного и внутригосударственного права: взаимодействие, автономное сосуществование	207
Смағұлов А.А., Смағұлова Р.А.	Қазақ қоғамындағы азаматтық құқықтық қатынастардың объектілері	211
Смағұлов А.А.	Шариат және қазақ әдет - ғұрып заңдарындағы адам құқықтары мен бостандықтарының өзара үндестігі	216
Смағұлова А.С., Смағұлов А.А.	Әдет-ғұрып заңдарындағы азаматтық қатынас түрлерін құқықтық реттеу аспектілері	220
Смағұлова А.С., Кусаинова Л.И.	Дәстүрлі құқықтың өркениеттілік идеяларының қазіргі қоғамды қалыптастырудағы өзектілігі	225
Стангалиева Г.С.	Нормотворческий процесс в государственном управлении: проблемы и перспективы	228
Тилоева А.М.	Понятие и условия привлечения несовершеннолетних к административной ответственности	231
Тилоева А.М.	Возраст несовершеннолетнего, как особенность административно-правового статуса субъекта административного правонарушения	236
Хайрмуханмедов Н.И.	Қазақстандағы жоғары оқу орындарында эндаумент қорларын құрудың мәселелері	239
Юсупов У.Д.	Правовые аспекты экологического состояния и рационального использования водных ресурсов в Кыргызской Республике	244
Яцек Залесны	Тенденции развития конституционного правосудия в странах Восточной Европы, как выражение спора права	251

	и политики	
СЕКЦИЯ 2 «СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН»		
Nurmagambetov A.M.	Issues on the eeu labor legislation harmonization.	255
Абдираймова А.	Проблемы правового регулирования агропромышленного комплекса Республики Казахстан.	261
Алиева Л. Р.	К вопросу становления института исполнительного производства в гражданском процессе Республики Казахстан	264
Бердиярова Ж. С., Совет Д. Қ.	Қызметкерлердің еңбектік құқықтары және оны қорғаудың қажеттілігі	267
Дарменова Д.Б.	Повышение эффективности взаимодействия государственных органов с неправительственными организациями	270
Жусипова Б.А.	Жер қатынастары субъектілерінің құқықтық мәртебесі	274
Калтаева А. Т.	Міндетті медициналық сақтандырудың құқықтық реттелуі	278
Кенес А.К.	Значение и роль инвестиций в развитии экономики	279
Кусаинова Л. И., Смағұлова А. С.	Қазақ қоғамындағы сауда қатынастарының даму эволюциясы	281
Лейтане А. З.	Трудовое право Латвии и Казахстана	284
Марат Н.М., Оразалиев К.О.	Қазақстан Республикасында кәсіпкерлік қызметті стандарттау саласының құқықтық реттелуі	291
Нургалиева Е.Н.	Проблемы правовой защиты социально-уязвимых слоев населения	299
Нұғыманов Е.Е.	Қазақстан Республикасында жер пайдалану құқығының түсінігі және оның түрлері	303
Омарова Э.Б.	Правовое регулирование переводов на другую работу	305
Омарова Э.Б.	Международное регулирование безопасности и охраны труда	308
Омарова Б.А.	Еңбек құқықтарын бұзылудан қорғауды қамтамасыз ететін заңдық кепілдіктер	311
Өмірзақов П.К.	Корпорацияның жарғылық капиталының құқықтық табиғаты	314
Сабырбек Ш. М.	Тендерлік қатынастарды сыбайлас жемқорлықсыз ұйымдастыру, шетелдік тәжірибе	317
Сабырбек Ш.М.	Загрязнение реки Урал: виды решение данной проблемы	320
Сактаганова И.С.	Функции гражданско-правовой ответственности	321
Смағұлов А.А., Смағұлова Р.А.	Қазақ қоғамындағы азаматтық-құқықтық қатынастардың объектілері	328

Хасенов М.Х.	О судебной практике по трудовым спорам: проблемы и решения	332
СЕКЦИЯ 3 УГОЛОВНОЕ ПРАВОСУДИЕ: ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННОГО ПРАВА		
Ахпанов А.Н.	Актуальные вопросы теории и практики Казахстанского уголовного процесса	336
Акимжанов Т. К.	О превенции уголовного законодательства Республики Казахстан	340
Балтабаев К. Ж., Татиков Р.У.	Проблема альтернативы лишению свободы по системе наказаний в уголовном кодексе Республики Казахстан	344
Казиканов Т. Т.	О совершенствовании понятия оперативно-розыскной деятельности	347
Ким К. В.	Обвинение в структуре принципа состязательности	351
Сартаева Н.А.	уголовно-исполнительное законодательство Республики Казахстан: современное состояние и перспективы совершенствования	354
Сембекова Б.Р.	Оперативно-розыскная деятельность в противодействии терроризму и экстремизму	358
Скаков А.Б.	Предупреждение экстремистских проявлений среди несовершеннолетних и молодежи Казахстана	362
Сматлаев Б.М., Казбек Ж.А.	Практические аспекты реализации противодействия коррупции для государственных и муниципальных служащих Казахстана и России	368
Баймолдина С.М.	Уголовная ответственность за воспрепятствование предпринимательской деятельности в Республике Казахстан	374
Бырдин Е. Н.	Проблемы защиты прав детей в российской федерации и Республике Казахстан: сравнительный анализ	378
Верченко Н. И.	Основания классификации преступного насилия (на примерах правоприменительной практики)	381
Кабакова О.В.	Правовая культура в мировом правовом и информационном пространстве	385
Мергембаева Н.Б.	Использование специальных знаний при расследованиях террористических актов	388
Монгуш А.С.	Историко-правовой анализ проблемы скотокрадства в Республике Тыва	391
Муратханова М.Б., Мұқаметқазинов А.С.	Қазақстан Республикасының киберқылмыстылық саласындағы заңнамасын жетілдіру бойынша ұсыныстар	395
Ашимова Э.А.	Self-determined liability problems for suicide issues	398
Ашимова Э.А.	Кәмететке толмағандар арасындағы қылмыстылықты жоюдың құқықтық және әлеуметтік аспектілері	402
Балгынтаев А. О.	Согласительное и приказное производство В уголовном процессе Казахстана»	408
Нурлұмбаева Л. Е.	Прикладные вопросы расследования и рассмотрения уголовных дел в порядке приказного производства	413
Тулепенов Ж.К., Какимов А.Ж	Татуласуға байланысты қылмыстық жауаптылықтан босатудың кейбір ерекшеліктері	416

Абенова Д. К.	О доступе задержанного подозреваемого к уголовному правосудию	419
Абдулла А. Б.	Организационно-правовые основы обеспечения информационной безопасности	423
Айнабекова М. Б.	Правовое регулирование противодействия терроризму в Республике Казахстан	426
Ануарова К. А.	Виктимологическая характеристика жертв от половых преступлений	430
Аширбек А. Ж.	Уголовная ответственность в налоговых правонарушениях	434
Балтабай М. Б.	Компенсация морального вреда в уголовном процессе: теоретические и историко-правовые аспекты	437
Давидовская В.А.	Институт наказания по уголовному законодательству стран романо-германской правовой семьи: сравнительный анализ	442
Дарменова Д.Б.	Повышение эффективности взаимодействия государственных органов с неправительственными организациями	446
Досанов М.У.	Салықтық қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасы мәселесі туралы	450
Есет А.М.	Теория и практика исправительного воздействия и ресоциализации лиц, осужденных к лишению свободы	453
Кетепова С. Г.	История развития института приказного производства в Республике Казахстан и зарубежных странах	455
Кубенова Ш.А.	Уголовная ответственность за неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего	459
Khasseanova A.R.	Problems of determining the subject of bribery under the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan	463
Пахритдинова А.Ш.	Уголовно-правовая характеристика правонарушений в сфере информатизации и связи	466
Sembay G. B.	Procedural bases of house arrest in criminal proceedings	468
Сулейменова М.К.	Организация террористической деятельности: уголовно-правовые и криминологические аспекты	474
Қожахмет А. Қ.	Қылмыстық сот ісін жүргізуде куәгерлік иммунитеттің түсінігі, мәні және маңызы	476
Сиубаева Н. Ж.	Медициналық қылмыстық құқықбұзушылық субъектісінің ерекшеліктері	480
Феткулов А. Х., Каржасова Г.Б., Орынбеков А. С.	Есірткінің заңсыз айналымына қарсы күрес саласындағы халықаралық ынтымақтастық	482
Исмагулов К.Е., Кажмуратова Д.С.	«Совершенствование уголовного законодательства, направленного на противодействие уголовным правонарушениям в сфере экономической деятельности»	486
Абулкаирова А.М.	Экстремизм как неотъемлемый элемент терроризма	490
Байзакова Р.Б., Бекбергенова А.К.	Особенности судебной реформы в Республике Казахстан	494
Исабекова А. Н.	Некоторые проблемы и перспективы развития уголовно - правового регулирования преступлений экономической направленности	498

Сабырбек Ш. М.	Қылмысқа айдап салушылықтың өзектілігі мен негіздері	501
Сокур А. С.	Незаконное перемещение стратегически важных товаров и ресурсов через таможенную границу в рамках евразийского экономического союза	505
СЕКЦИЯ 4 ВЛИЯНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА НА ИЗМЕНЕНИЯ В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА		
Kulnazarova D.	Extrajudicial resolution of labour disputes in the digitized world	509
Suleimanova I.	Convention on the rights of the child as the main guarantor of state cooperation in the protection of the rights of minors	512
Абаева Х.А.	Принцип долгосрочной устойчивости в сфере коммерческой космической деятельности	516
Абдакимова Д.А.	Правовое регулирование статуса педагога в международном праве и законодательстве зарубежных стран	519
Абенов М.С.	Развитие экономической деятельности Республики Разахстан в условиях интеграции	523
Акпарова Р.Н.	Применение норм международных договоров В уголовном процессе Республики Казахстан	527
Актаева А.Р.	Влияние международного права на национальное законодательство республики казахстан	538
Алпысбаева Ю.А.	Предпосылки и история создания евразийской экономической комиссии	541
Ахметова М.Х.	Международное правовое регулирование мультимодальных перевозок	544
Аюпова З.К., Кусаинов Д.У.	Влияние международного права на изменения правовой системы в условиях интеграции	551
Баймолдинова Е.Т.	Международно-правовое регулирование генной инженерии	554
Бектасова Д.Б.	Соответствие национального законодательства международным стандартам по отправлению правосудия в отношении несовершеннолетних	557
Бырдин Е.Н.	Проблемы защиты прав детей в Российской Федерации и Республике Казахстан: Сравнительный анализ	561
Дуйсенбаева К.И.	Механизм разрешения споров в рамках ВТО	564
Дьяконова А.А., Рахматуллина О.В.	Система источников правового регулирования международного научно-технического сотрудничества в условиях евразийской экономической интеграции: на примере Республики Казахстан	568
Елеубекова Н.Е., Шаймуханов А.Д.	Кеден ісі саласындағы халықаралық ынтымақтастықтың нысаны ретіндегі еуразиялық экономикалық одақтың қызмет етуінің кейбір мәселелері	572
Есиркепова М.М.	Еңбек нарығындағы халықаралық гендерлік теңдік және казахстандағы әйелдердің құқықтық жағдайы	575

Жуманова Н.К.	Концепция международного «мягкого права» в международно-правовой доктрине	580
Жуматаев С.	Имплементация международного гуманитарного права	584
Жуматаев С.	Проблемы определения внутреннего вооруженного конфликта в международном гуманитарном праве	588
Жумашева Н. Ж.	Экономикалық интеграцияның өркендеуі кезінде еуразиялық экономикалық одақта миграциялық жағдайдың дамуы	592
Зукай Ж.	ШЫҰ аясында Қазақстан мен Қытайдың білім және мәдениет саласындағы халықаралық-құқықтық ынтымақтастығы	594
Зязикова Е.М.	Государственный иммунитет и его применение в практике	598
Иманбаев С.М., Батырова С.Б.	Санкции в международном праве	601
Кайратов М.	Space exploration technologies corporation: История компании	604
Карабаев Ф.Ж.	Қылмыстық істер бойынша құқықтық көрсету институтының кейбір пікірталас сұрақтары	607
Қаражан Б.С.	Қазақстан Республикасы мен мұнай экспорттаушы елдер ұйымы арасындағы халықаралық құқықтық қарым-қатынас	609
Костяная Ю.С.	Понятие и место информационной безопасности в системе общей безопасности стран-участниц ЕАЭС	614
Мадмарова А.Д.	Пиратство в международном морском праве	618
Макашева Д.	Правовое регулирование международных перевозок в Республике Казахстан	622
Максым Г.Е.	Спор за залив нутка	624
Ныгметуллинова Д.Е.	Вопросы понятия и сущности общих принципов международного уголовного права	627
Огланов К.Э.	Каспий теңізінің халықаралық-құқықтық мәртебесінің қалыптасуы кезеңдері	631
Ойнарова А.А.	Техническое регулирование – важный инструмент развития торговли в рамках Евразийского Экономического Союза	635
Оленина Т.Ю.	К вопросу о понятии модельных лесов канады и россии	638
Резинкин А.Ю.	Правовое регулирование международного научно-технического сотрудничества России и Узбекистана	641
Реш Р.В.	Вопросы ответственности международных организаций	644

Сарсенова С.Н.	Международно-правовое содержание экономической интеграции Китая и Казахстана	646
Сарсембаев М.А.	Текущие проблемы теории и практики международных договоров Казахстана	650
Серикова И.Е.	Меры ответственности за нарушение таможенных правил	654
Серік Л.С.	Правовые основы технологической модернизации ЕАЭС В контексте целей устойчивого развития	657
Серік Л.С.	Сравнительный анализ международно-правовых документов по борьбе с изменением климата: киотский протокол и парижское соглашение	660
Турмахан А.Б.	Международно-правовое регулирование мирного использования ядерной энергии в Республике Казахстан	662
Файзулла Д.М.	Военное использование космоса в интересах международной безопасности	665
Филатова Е.И.	Правовое регулирование авторского права стран-участниц Европейского Союза.	668

**ҚЫЛМЫСТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУДЕ КУӘГЕРЛІК ИММУНИТЕТТІҢ ТҮСІНІГІ,
МӘНІ ЖӘНЕ МАҢЫЗЫ**

Қожахмет Алмасбек Құрметұлы

kozhakhmet.almas@mail.ru

Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-нің қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының магистранты,
Нур-Султан, Қазақстан

Қазақстан Республикасы өзінің тәуелсіздігін жариялағаннан кейін, ұлттық заңнаманы қалыптастырып және оның жекелеген салаларын жетілдіру үшін әртүлі бағдарламалар қолға алына бастады. Осы бағдарламалар еліміздің басты бағыттарының бірі болып табылатын әлеуметтік және экономикалық салаларын нығайтуды қамтып қана қоймай, нормативтік-құқықтық базаны да жақсартуды және тиімді етуді қарастырады. Қазіргі кезде аталған бағдарламалар толыққанды жүзеге асырылып, діттеген мақсатына жетті деуге әбден болады. Бірақ, осыған қарамастан қылмыстық іс жүргізу салсындағы заңнамаға әлдеде толықтырулар енгізу қажет секілді. Атап айтқанда, айғақтар беруден иммунитет деп аталатын куәгерлік иммунитет институтын заңнамалық бекітуде және оның тәжірибе жүзінде жұмыс істеуінде біршама мәселелер бар.

Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүзгізу құқығында айғақтар беруден иммунитет институты алғаш рет 1997 жылы қабылданған ҚР Қылмыстық іс жүргізу кодексінде бекітілген болатын. Жалпы куәгерлік иммунитетті енгізу тек қана қылмыстық процесті демократияландыру мен гуманизациялаудың маңызды элементі ғана емес, сонымен қатар жалпы қоғамды азаматтық қоғамға бұру және отбасы мүшелерінің, туысқандарының арасындағы қарым қатынасты қандай жағдай болмасын сақтап қалу басты идеяның бірі болып табылады. Себебі, куәнің жақын адамға қарсы айғақ беруден бас тарту құқығы ең бірінші, отбасылық байланыстың негізін құрайтын ар-ождан, қамқорлық, мейірімділік және адамгершілік сияқты отбасылық баға жетпес, жоғары және қасиетті құндылықтармен байланысты.

Қылмыстық іс жүргізу құқығындағы куәгерлік иммунитет жеке адамның өмірімен тығыз байланысты және негізгі адамгершілік құндылықтарын қорғайды. Олар республиканың қылмыстық іс жүргізу заңнамасында куәгерлік иммунитеттің ережелерін дамытуға мүмкіндік берген іргетас болды. Осы қоғамдық маңызды құндылықтардың маңыздылығын түсіне отырып, заң шығарушы куәгерлік иммунитет тек 1997 жылғы қылмыстық іс жүргізу кодексінде ғана емес, жаңа іс жүргізу заңнамасында да көзделген. Сонымен қатар куәгерлік иммунитеттің ережелері бұрын қолданылып жүрген заңнамада да, жаңа кодексте де заңнамалық актінің әр түрлі бөлімдері мен тарауларына орналастырылған. Бұл заң шығарушы оның ұйғарымдарының қылмыстық іс жүргізу қатынастарын реттеу үшін маңыздылығын көрсетеді. Қылмыстық процеске қатысушыларға берілген негізгі құқықтар жүйесінде орналаса отырып, куәгерлік иммунитет басқа құқықтармен қатар жеке адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғауды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Иммунитет институты көне заманнан бері белгілі және қылмыстық-процестік құқық және басқада құқық салалары үшін өзінің маңыздылығына байланысты ерекше мәнге ие. Адам құқықтары мен бостандықтары мемлекет алдындағы маңыздылығы мен үстемдігі туралы халықаралық шартта бекітілген [1]. Осы тұста халықаралық шарттардың мемлекеттік заңдардан үстемдігін ескерген жөн. Себебі, көп жағдайда бұл мәселе назардан тыс қалып жатады. Сонымен қоса Қазақстан Республикасы халықаралық құқықтың жалпыға танылған принциптері мен нормаларының үстемдігін мойындай отырып, сәйкесінше өзінің Конституциясында: «ешкім өзіне, жұбайына және заңмен белгіленген жақын туыстарына қарсы куәландыруға міндетті емес» -деп жариялады [2]. Негізінен куәгерлік иммунитеттің ережелерін енгізу ең бірінші, мемлекет өз қызметін жүзеге асыру барысында адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын жоғары құндылық ретінде қорғауға бағытталуымен байланысты. Осыған сәйкес ҚР Конституциясының 1-бабында: «оның ең

қымбат қазынасы - адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» -деп көрсетілген.

Айта кететін бір жай, куәгерлік иммунитетінің алғышарттары XII ғасырда Англияда пайда бола бастады. Ал қазіргі әлемде бұл ереже - сот төрелігі принциптерінің ең маңызды қағидасы. Оған АҚШ, Австралия, Канада және Еуроодақ елдерінде ерекше көңіл бөлінеді. Бірақ өзін-өзі әшкерелеуге қарсы артықшылықтар яғни, куәгерлік иммунитетті беруді іске асыру, мемлекетте қабылданған жүйеге байланысты ерекшеленеді. Мысалы, Жалпы (прецеденттік) құқық елдерінде, егер күдікті айғақтарға келіссе, онда одан куә ретінде жауап алады. Тиісінше, оны кейіннен жауап беруден бас тартқаны немесе көрінеу жалған мәліметтер хабарлағаны үшін жауапқа тарта алады. Ал, құрлықтық жүйе мемлекеттерінде (оның ішінде Қазақстанда) айғақтардан бас тартқан немесе жалған ақпарат берген күдіктіні немесе айыпталушыны жауапқа тартпайды. Ол өзін-өзі әшкерелеуден қорғау мақсатында заң аясында әрекет етеді деп саналады.

Ғылымда қылмыстық іс жүргізу иммунитетінің түсінігі мен мәні туралы көптеген пікірлер бар. Сондықтан да, бұл ұғымға нақты анықтама беру туралы мәселе күрделі болып табылады және осы мәселеге қатысты әртүрлі көзқарастар бар. Мысалы, Владислав Григорьевич Даев қылмыстық іс жүргізу иммунитеті-қылмыстық сот ісін жүргізудің жалпы ережелерінен шыға отырып, процестің кейбір қатысушыларына артықшылықтар беру деп санайды[5, 48]. Сонымен қатар ол куәгерлік иммунитеттің ерекшелігі ретінде біріншіден, жекелеген адамдар кейбір іс жүргізу міндеттерін орындаудан босатуды екіншіден, процеске қатысушы адамдардың кейбір санаттары үшін олардың үстінен іс қозғау немесе оларды жауапқа тарту шараларын қолданбау негізділігінің ерекше кепілдіктері белгіленетіндігін алға тартады.

Қылмыстық іс жүргізудегі иммунитет ұғымына қатысты біршама басқаша ойды И. П. Корякина келтіреді. Ол қылмыстық іс жүргізу иммунитеті деп қоғамның адамгершілік институттарын қорғау және мемлекеттің халықаралық міндеттемелерін орындау қажеттілігіне негізделген, жекелеген адамдарды кейбір іс жүргізу міндеттерін орындаудан босату деп көрсетеді [6,117].

Осылардан басқа Л. М. Карнеева мен И. Кертэс- тің пікірінше, куәгерлік иммунитет-қылмыстық процесте оның туысына немесе өзге де жақын адамға зиян келтіруде пайдаланылуы мүмкін айғақтар беруден бас тарту құқығы [7, 57].

Бұл анықтамада, куәгерлік иммунитет ұғымына тек қылмыстық процестің жәбірленушісінің туыстары туралы және оларға артықшылықтар беруді көздейді. Бұл жерде жәбірленушінің өз-өзін әшкерелеуден иммунитеті туралы айтылмағандығын байқаймыз. Сондықтан, бұл анықтаманы да куәгерлік құқықтың мағынасын толық ашпайды деп айтуға болады. Себебі, жәбірленушіге айғақ беруден бас тарту құқығын беру қажеттігі, маңыздылығы көп жылдық тәжірибеде анықталған. Бұл сондай-ақ, қылмыстық сот ісін жүргізудің Конституциялық қағидаттарына да байланысты, ол іс жүргізу мәртебесін көрсетпей, барлығына куәгерлік иммунитетке құқық береді.

Осы тұста, куәгерлік иммунитетке былайша анықтама беруге болады: Куәгерлік иммунитет - азаматтың заңға байланысты, қылмыстық процеске қатысушы адамдардың белгілі бір тобына қарсы және өзіне белгілі мән-жайлар бойынша айғақтар бермеуге құқығын білдіреді. Бұл ретте, тұлға айғақ бермегендігі үшін қылмыстық жауапкершілік туындамайды. Сондай-ақ, бұл норма Конституциямызда, ҚР ҚК, ҚР ҚПК-де тікелей бекітілген. Мысалы, Конституцияның 77-бабының 7-тармағыда: «ешкім өзіне-өзі, жұбайына және заңмен белгіленген шектегі жақын туыстарына қарсы айғақ беруге міндетті емес. Діни қызметшілер өздеріне сеніп сырын ашқандарға қарсы куәгер болуға міндетті емес» -деп көрсетілген. Куәгерлік иммунитет туралы қылмыстық процестің кодексте де жазылған. Сонымен қатар онда жақын туыстарға – ата-аналар, балалар, асырап алушылар, асырап алынғандар, ата-анасы бір және ата-анасы бөлек ағалы-інілер мен апалы-сіңлілер, ата, әже, немерелер жататындығы көрсетілген.

Жоғарыда аталғандардан бөлек, қылмыстық процесте куәгерлік иммунитетті иемденетін мынадай адамдар санаттары бар:

1) Судьялар мен алқабилер. Олар іс бойынша қандай да бір мәліметтерді жарияламауы тиіс, өйткені ақпарат оларға кәсіби қызметті жүзеге асыру кезінде белгілі болды.

2) Айыпталушының адвокаты және басқа да қорғаушысы (өйткені соңғысы оларға білікті заң көмегін көрсету үшін жүгінген).

3) Өзінің қызметтік міндетін жүзеге асыру барысында белгілі болған жағдайлар бойынша, діни қызметкер.

4) Мемлекеттік құпияны құрайтын мәліметтер бойынша, оны иемденетін тұлғалар.

Өз қызметін жүзеге асыруға байланысты сенім білдірушімен келісім жасайтын қорғаушы, адвокаттың куәгерлік иммунитеті сияқты құқыққа ие. Ол оған құқық қорғау органдары мен сотқа, өзінің қорғалушысынан белгілі болған ақпаратты жариялауға мүмкіндік бермейді. Бұл білікті көмек үшін қорғаушыға жүгінген және оған өз құпияларын сеніп тапсырған адам, өзінен басқа бірде-бір адам оның кінәлілігі мен орын алған жағдайлар туралы білмейтініне сенімді болу үшін қажет. Аталған идея ҚР ҚПК-де де бікітілген. Өйткені онда күдіктінің немесе айыпталушының қорғаушысы іс бойынша куәгерлік жауап бере алмайтындығы туралы жазылған, өйткені қорғаушыға заң көмегін көрсету кезінде осы мән-жайлардың белгілі болатыны айтпасада түсінікті.

Қылмыстық істі тергеу кезінде куә ең маңызды тұлға болып табылады. Ол тергеуге, сондай-ақ сот талқылауында барлық қылмыстық процестер үшін ерекше маңызы бар мәселелерді шешуге көмектесуге бағытталған. Осы адамның айғақтары жасалған әрекеттің барлық мән-жайлары туралы ақпаратты жинау кезінде маңызды және қылмысты неғұрлым жылдам ашу үшін қажетті болып саналады. Сондықтан ҚПК-де оған ерекше көңіл бөлінеді. Сонымен қатар, қылмыстық іс бойынша қажетті ақпаратты білетін және оны жауап алу барысында құқық қорғау органдарына хабарлаған адам куә болып есептеледі. Іс жүргізу сұхбатын өткізу алдында оған барлық құқықтар мен міндеттер дәл осы себептен түсіндіріледі. Сондай-ақ, аталған азамат жалған мәліметтерді хабарлағаны үшін қылмыстық жауапкершілікке тартылуы мүмкін екендігі ескертіледі. Өз кезегінде, адвокат пен дін қызметшісі өзінің кәсіби қызметтің жүзеге асырумен байланысты белгілі болған ақпаратты жария етуге тыйым салынады. Осылайша, қылмыстық процестегі куәгерлік иммунитет жеке өзіне қарсы және жақындарына, күдіктілер мен айыпталушылармен сенімді қарым-қатынастарына байланысты жасалған зұлымдық фактісі бойынша, өздеріне белгілі барлық мәліметтерді аша алмайтын азаматтардың санаттарын қорғауға бағытталған. Бұл ретте, олар өздеріне белгілі болған жайыттарды айтпағаны үшін жауапқа тартылмайды.

Жоғарыда айтылғандай, куә қылмыстық процестің дұрыс шешілуіне елеулі әсер ететін тұлға болып саналады. Себебі, орын алған қылмыстық оқиғаның ашылуына, куәнің заттай дәлелдемелері айтарлықтай әсер ететіндігімен сипатталады. Сонымен қатар, кез-келген тұлға өзіне белгілі болған қандайда ақпаратты таратуға, пайдалануға толықтай құқығы бар. Бұл туралы 1948 жылы қабылданған адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясында көрсетілген. Бірақ та, 1966 жылы БҰҰ Бас Ассамблеясымен қабылданған Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің 19 – бабында: «кез келген ақпараттар мен идеяларды еркін, ауызша, жазбаша немесе баспасөз арқылы тарату бостандығы, ерекше міндеттер мен ерекше жауапкершілікті жүктейді» -делінеді. Бұл дегеніміз, тұлға қандайда бір маңызды ақпаратты иемденіп қана қоймай, оны тарату кезінде құқыққа қайшы әрекеттері үшін мемлекет алдында жауапты болады деген сөз. Сондай-ақ, біздің елімізде жеке ақпаратты қорғауға Дербес деректер және оларды қорғау туралы Қазақстан Республикасының заңымен жүзеге асырылады. Бірақ, кей жағдайда куә өзіне белгілі болған мән-жайды, өзіне немесе оның отбасы мүшелеріне өлтіремін деп қорқыту немесе күш қолдану, мүлікті бүлдіру түрінде қауіп төнетіндігін айтып қауіптенеді. Бұл жағдайда тергеуші белгілі бір шараларды қолдануға міндетті. Тергеуші қауіпсіздік шараларын қамтамасыз ету үшін, оның жеке басы туралы деректердің бүркеншік атпен көрсетілуін

қамтамасыз етілуі тиіс. Сондай-ақ сот талқылауы барысында оның тегі мен атын құпия ұстауға жағдай жасалуы тиіс. Ол туралы ҚПК 183-бабында көрсетілген.

Жоғарыда айтылғандай, куәгерлік иммунитетті иемденетін тағы бір тұлға ретінде мемлекеттік құпияны сақтауға міндетті тұлғалар табылады. Мемлекеттік құпияларды құрайтын құжаттарды, заттай дәлелдемелерді алу кезінде арнайы рұқсат қажет. Құпия құжат ұғымына ҚР заңында былай анықтама берілген: «мемлекеттік құпиялар - таратылуын мемлекет жалпы қабылданған халықаралық құқық нормаларына қайшы келмейтін әскери, экономикалық, ғылыми-техникалық, сыртқы экономикалық, сыртқы саяси, барлаушылық, қарсы барлаушылық, жедел-іздістірушілік және өзге де қызметті тиімді жүзеге асыру мақсатымен шектейтін, мемлекет қорғайтын мемлекеттік және қызметтік құпияларды құрайтын мәліметтер»[6].

Куәгерлік иммунитет мемлекетіміздің негізгі заңында, сондай-ақ ҚПК-те нақты анықталған. Сонымен қатар, мұнда іс бойынша айғақтар беруге мүмкіндігі бар адамдардың мәртебесі, құқықтары мен міндеттері бекітілген. Куәнің иммунитеті айыпталушының жақын адамы болып табылатын істі тергеуге қатысты мәліметтерді туысқандарына тергеу мен сотқа хабарламау құқығын беретін, сот төрелігінің принциптерінің бірі болып табылады.

Қорыта келе, қылмыстық құқықтағы куәгерлік иммунитетін қылмыстық процесте қолдану, қоғамдық маңызды институттарды сақтап қалу үшін маңызды болып табылады. Куәгерлік иммунитет туралы халықаралық шарттарда, конституцияда, қылмыстық және басқа да заңнамалық актілерде белгіленген. Куәгерлік иммунитет түсінігінің қалыптасқанына біршама жыл өтіп, ол туралы біршама ғалымдар зерттегенімен, ғалымдар арасында куәгерлік иммунитет туралы ортақ ұғым жоқ. Жоғарыда айтылғандай куәгерлік иммунитет ұғымын әр ғалым өзінше түсіндіреді. Сондықтан куәгерлік иммунитет туралы ортақ, нақты мәнін ашатын анықтаманың жоқтығы, бір ғана ғалымның куәгерлік иммунитет туралы берген анықтамасын оқу, оның мағынасын толық түсіге жеткіліксіз екендігін көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы 1948 жылғы 10 желтоқсанда № 217 А (III) қабылданған.
2. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылы 30 тамыз.
3. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ.
4. Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексі 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V ҚРЗ.
5. Даев В. Г. Иммунитеты в уголовно-процессуальной деятельности // Правоведение. 1992. — № 3. — с. 51-52
6. Корякин И. П. Иммунитет в уголовном судопроизводстве (гносеологический аспект) // Актуальные проблемы права. — Караганда, 2000. № 7. — с. 117
7. Карнеева Л. М., Кертэс И. Проблемы свидетельского иммунитета // Советское государство и право. — 1989. — № 6. — с. 57-63.
8. Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіні ратификациялау туралы Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 28 қарашадағы N 91 Заңы
9. Мемлекеттік құпиялар туралы Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 15 наурыздағы N 349-I Заңы.
10. Дербес деректер және оларды қорғау туралы Қазақстан Республикасының 2013 жылғы 21 мамырдағы № 94-V Заңы.